

Publieke opinie en de multiculturele samenleving in Nederland – Fact-sheet

Deze fact-sheet geeft een overzicht van diverse opinie-onderzoeken naar hoe autochtone en allochtone Nederlanders denken over zaken die te maken hebben met migratie en de positie van etnische minderheden in Nederland. Meeste opinieonderzoeken richten zich op het autochtone deel van de Nederlandse bevolking. Vandaar dat de meeste aandacht in deze fact-sheet uitgaat naar de opvattingen van autochtone Nederlanders. Toch zijn de afgelopen jaren enkele onderzoeken gehouden die zich richten op zowel de autochtone als allochtone bevolkingsgroepen in Nederland. Ook deze onderzoeken komen hier aan bod.

I - Nederlanders over buitenlanders – trends

Het Sociaal en Cultureel Planbureau heeft vanaf begin jaren 90 regelmatig de Nederlandse bevolking ondervraagd naar haar opvattingen over buitenlanders (*Becker 2003*). Uit deze peilingen komt naar voren dat bijna de helft van de ondervraagden van mening is dat er teveel buitenlanders in Nederland wonen. Tussen 1991 en 2002 is dit aandeel niet veranderd. Sinds 1995 is de algemene opvatting over buitenlanders er negatiever op geworden. Het percentage mensen dat van zichzelf zegt dat zij positief tegenover buitenlanders staan, is gedaald van 29% in 1995 naar 17% in 2002. Het aantal mensen dat een negatieve houding heeft tegenover buitenlanders is gestegen van 12% naar 22%. De meeste mensen houden zich op de vlakte. 60% van de ondervraagden neemt noch een negatieve noch een positieve houding aan tegenover buitenlanders.

Het aantal mensen dat geen bezwaar heeft tegen mensen van een ander ras als buur, is gedaald van 54% in 1991 naar 43% in 2002. Een kleine groep (2%) zou zich verzetten tegen burens van een ander ras. Vijftien procent van de ondervraagden ervaart in 2002 mensen van een ander ras als naaste burens als minder prettig. Het aantal mensen met een afwachtende houding tegenover burens van buitenlandse afkomst is gestegen van 22% in 1991 naar 40% in 2002.

Wat de inburgering betreft vond in 1995 50% van de ondervraagden dat buitenlanders zich meer moeten inspannen om Nederlands te leren. In 2002 is dit percentage hoger geworden: 67%. Tevens vindt 56% van de ondervraagden dat het nog lang zal duren voordat de inburgering van allochtonen geslaagd zal zijn. Tegelijkertijd is 45% van de ondervraagden het eens met de stelling dat immigranten de Nederlandse cultuur verrijken.

Op grond van bovenstaande cijfers zou je verwachten dat meeste mensen een voorstander zijn van een streng toelatingsbeleid. Dat is niet zo. In 2002 willen Nederlanders evenals in voorgaande jaren politieke vluchtelingen een kans geven op toelating: bijna 80% staat een soepele regeling voor. Voor economische vluchtelingen en huwelijksmigranten is men strenger. Bij het afgeven van verblijfsvergunningen aan economische vluchtelingen vond in 1991 48% van de ondervraagden dat de overheid zich niet zo soepel moet opstellen. Drieëntwintig procent van de ondervraagden vond dat de overheid geen verblijfsvergunningen moet afgeven aan economische vluchtelingen. Dezelfde cijfers gelden voor het afgeven van verblijfsvergunningen aan huwelijkspartners van in Nederland verblijvende buitenlanders. Cijfers zijn sinds 1991 niet veel veranderd.

Geconcludeerd kan worden uit bovenstaande cijfers die het Sociaal en Cultureel Planbureau sinds 1991 heeft verzameld, dat de opvattingen over buitenlanders en migranten nog steeds redelijk zijn, maar zich wel ontwikkelen in een negatieve richting. Eisen op het gebied van leren van de Nederlandse taal en integratie worden met meer nadruk gesteld.

In 2001 publiceerde de Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid een trendonderzoek dat betrekking heeft op de periode 1986-2000 (*Esvelde en Traudes 2002*). Volgens dit onderzoek zijn Nederlanders over het algemeen voorstander van integratie van buitenlanders en van een restrictief toelatingsbeleid. Over de aanwezigheid van buitenlanders is men niet negatief.

In 1986 vond 29% van de bevolking de aanwezigheid van buitenlanders een aanwinst omdat men zo in contact komt met andere culturen. In 2000 was dat percentage gestegen tot 44%.

Voor dit onderzoek zijn, alleen voor 2000, ook vragen gesteld over de contacten van Nederlanders met buitenlanders. Het blijkt dat een kwart van de Nederlanders dagelijks en de helft in ieder geval meer dan één keer per week in contact komt met buitenlanders.

Eén op de vijf Nederlanders komt nooit in contact met buitenlanders, eenderde heeft één tot vier keer per maand contact.

Tussen het al dan niet hebben van contacten met buitenlanders en de meningsvorming over buitenlanders bestaat volgens de onderzoekers een verband. Van de mensen die minstens één keer per week in contact komen met buitenlanders is een groter deel het eens met de stelling 'dat de aanwezigheid van buitenlanders een aanwinst is voor de samenleving omdat deze ons in aanraking brengt met andere culturen'. Van de mensen die nooit in contact komen met buitenlanders vinden er juist veel dat deze geen verrijking voor de samenleving vormen. Maar of mensen nu wel of niet veel met buitenlanders in aanraking komen, hun mening over zaken als het toelatingsbeleid en integratiemaatregelen blijken er nauwelijks door te worden beïnvloed.

II - 11 september 2001

De aanslagen van 11 september 2001 in de Verenigde Staten hebben een grote invloed gehad op de publieke opinie in Nederland. Naar aanleiding van de aanslagen van 11 september in de Verenigde Staten is kort achter elkaar een reeks enquêtes afgenomen. De eerste enquête werd op 13 en 14 september uitgevoerd door Foquz Ethnomarketing onder moslims in Nederland. Daaruit kwam naar voren dat veel Nederlandse moslims begrip hadden voor de aanslagen (73%) en dat een kleine minderheid (6 %) de aanslagen goedkeurde. De uitslagen van deze enquête zorgde voor veel ongerustheid onder de Nederlandse bevolking en onder Nederlandse politici. Premier Kok en minister van Boxtel van Integratiebeleid zeiden geschokt te zijn door het aangegeven begrip voor de aanslagen en vooral de instemming van 6% van de ondervraagde moslims. Het weekblad Contrast, opdrachtgever van de enquête, constateerde dat er een grote kloof bestond tussen moslims en niet-moslims en wees op de noodzaak van dialoog.

Maar er was ook kritiek op de enquête zelf. Deze zou niet representatief en te ongenueanceerd zijn. In opdracht van het televisieprogramma Netwerk werd een soortgelijke enquête gehouden door Bureau Intomart. Op 23 september maakten zij bekend dat 10 procent van de door hen ondervraagden de aanslagen in de VS goedkeurden en dat 73 procent die afkeurden.

Tegelijkertijd werden er enquêtes gehouden onder de Nederlandse bevolking. Op 18 september werden de uitslagen bekend gemaakt van een enquête die door bureau CentERdata van de Katholieke Universiteit Brabant werd gehouden onder 1.565 Nederlanders. Van hen sprak 87% de verwachting uit dat er meer conflicten komen tussen islamitische en christelijke bevolkingsgroepen door de aanslagen van 11 september. Op 26 september publiceerde de Volkskrant de resultaten van een enquête onder ruim 800 Nederlanders. Meest opvallende uitslag was dat 62 % van de ondervraagden vond dat moslims die de aanslagen steunden het land uit moeten worden gezet. Voorts oordeelde 62% van de ondervraagden dat de integratie van moslims schade zal ondervinden van de aanslagen. Daarna volgden nog enkele enquêtes waaruit bleek dat onder de Nederlandse bevolking veel angstgevoelens heersten jegens islam en moslims. Zo werden op 28 december door de GPD-bladen de resultaten bekend gemaakt van een enquête uitgevoerd door het onderzoeksbureau Interview/NSS. Daaruit bleek dat een grote groep Nederlanders sinds de aanslagen van 11 september minder tolerant is geworden ten opzichte van allochtonen. Twintig procent geeft dit ronduit toe. Dat de relatie met mensen uit landen als Marokko, Suriname en de Antillen sinds 11 september in ieder geval is verslechterd, is het oordeel van veertig procent van de ondervraagden.

In 2002 en 2003 zijn rond 11 september diverse peilingen gehouden. Zo werd in augustus 2002 een opiniepeiling gehouden naar de gevoelens bij Turken en Marokkanen in Nederland sinds de aanslagen van 11 september 2001 (*Foquz Ethnomarketing 2002*). Daaruit bleek dat ruim 20 procent van de ondervraagden zich minder veilig voelt sinds de aanslagen van 11 september 2001 en een derde van alle ondervraagden zich minder gewenst voelt in Nederland. Voorts valt op dat ruim 50 procent van de respondenten vindt dat de media in Nederland onzorgvuldig omgaat met de berichtgeving over de islam en bewust een negatief beeld over de islam scheidt. De uitwerking van de aanslagen op de relaties tussen moslims en niet-moslims lijkt mee te vallen. Twaalf procent van de respondenten vindt dat de relatie tussen moslims en niet-moslims slechter is geworden. Driekwart van de respondenten vindt dat de relatie hetzelfde is gebleven.

In opdracht van het televisieprogramma Twee Vandaag werden door het NIPO zowel rond 11 september 2002 als rond 11 september 2003 een enquête gehouden. De enquête in 2002 ging met name over hoe autochtone Nederlanders aankijken tegen moslims. In deze enquête uit 2002 gaf meer dan zes op de tien ondervraagden aan bang te zijn voor gewelddadige acties van moslimextremisten

in Nederland. Verder is ruim 50 procent van de Nederlandse bevolking na 11 september 2001 anders gaan aankijken tegen moslims. Van hen heeft 95 procent een negatief beeld over moslims gekregen. Van de geënquêteerden heeft 45 procent geen ander idee gekregen over moslims na de terroristische aanslagen. Op de vraag of Nederlandse moslims zich voldoende integreren in de Nederlandse samenleving, vindt 85 procent van de ondervraagden van niet. Uit de NIPO-enquête van 2003 wordt duidelijk dat de meeste Nederlanders, moslims en niet-moslims, bang zijn voor terroristische actie van moslimextremisten in Nederland, 47% van de moslims en niet-moslims gaf aan klein beetje bang te zijn voor zulke acties. Van de moslims was 27% behoorlijk bang of zeer bang voor terroristische acties en van de moslims was 13% behoorlijk of zeer bang voor aanslagen. Uit deze enquête bleek ook dat de meeste moslims zich niet thuis voelen in de Nederlandse samenleving: 85% van de ondervraagde moslims voelt zich niet welkom in de Nederlandse samenleving en 69% van de ondervraagde moslims was het eens met de stelling dat een moslim zich aan kan passen aan de Nederlandse samenleving zoveel hij of zij wil, maar hij of zij zal altijd een buitenstaander blijven. Van de autochtone Nederlanders vindt maar 9% dat moslims genoeg doen om in Nederland te integreren tegenover 52% van de moslims. Voorts is 51% van de niet-moslims het eens met de stelling dat het toenemende aantal moslims in Nederland hen angstig maakt. Ook blijkt dat veel moslims niet positief staan tegenover de Nederlandse samenleving. Zo vindt 24% van de moslims dat van de westerse cultuur over het algemeen een slechte invloed uit gaat.

Uit deze overvloed van enquêtes die naar aanleiding van 11 september zijn gehouden kan worden geconcludeerd dat er onder de Nederlandse bevolking veel angstgevoelens heersen jegens moslims en dat er een grote kloof bestaat tussen moslims en niet-moslims over de mate waarin moslims integreren in de Nederlandse samenleving.

Overigens kunnen er bij al deze enquêtes grote vraagtekens worden gezet (*Knapper 2001*).

Opdrachtgevers willen nieuws maken, het liefst snel en goedkoop, en onderzoeksbureaus spelen het spel mee. Dat leidt tot dubieuze vraagstellingen waar geen enkele vorm van nuance mogelijk is.

Antwoorden op deze vragen worden vervolgens in een artikel of persbericht als feit gepresenteerd en tot inzet van de maatschappelijke discussie gemaakt.

III - Scholing

Onder Nederlanders bestaan er verschillende opvattingen over etnische minderheden en migratie. Uit onderzoek komt naar voren dat laaggeschoolden veel afwijzender staan tegenover minderheden en migratie dan hooggeschoolden.

Er zijn verschillende theorieën die dit verschil in opinie proberen te verklaren (*Schmeets 2000*). Eén daarvan is de theorie van de maatschappelijke concurrentie. In de maatschappij concurreren groepen met elkaar om bepaalde maatschappelijke goederen zoals huisvesting, arbeid en sociale zekerheid. Op de arbeidsmarkt en woningmarkt concurreren met name laaggeschoolden en migranten met elkaar. Vandaar dat laaggeschoolde autochtonen eerder migranten als bedreigend kunnen ervaren.

Een andere theorie is die van de bekendheid met vreemde culturen en minderheden. Hoe meer onderwijs iemand heeft genoten, hoe meer kennis hij of zij heeft over andere culturen. Daardoor worden deze als minder bedreigend gezien. Als deze theorie juist is zal de Nederlandse bevolking steeds toleranter worden. Immers, het opleidingsniveau van de Nederlandse bevolking stijgt voortdurend. In het geval van de concurrentietheorie liggen de zaken gecompliceerder. Als de economie gaat verslechteren, zal de concurrentie om maatschappelijke goederen en posities groeien en intolerantie doen groeien.

In 1999 promoveerde Geneviève Verberk op een onderzoek naar vooroordelen over etnische minderheden (*Verberk 1999*). Zij maakte in haar onderzoek onderscheid tussen openlijke en verborgen negatieve vooroordelen, en stelde dat bijna de helft van de bevolking dergelijke vooroordelen heeft. In haar proefschrift geeft zij aan dat lager opgeleiden hun vooroordelen openlijker uiten. Dat hoger opgeleiden beter in staat zijn sociaal wenselijke antwoorden te formuleren wordt inderdaad vaker, en met recht, opgemerkt. In opinieonderzoeken kan dit verhullend werken. Een terechte opmerking, over een verschijnsel dat zorgelijk is, maar niet zonder meer het geconstateerde positieve effect van scholing kan wegpoetsen.

IV - Hoe denken allochtonen en autochtonen over elkaar en over integratie

Hieronder wordt een overzicht gegeven van onderzoeken waarin zowel autochtone als allochtone

Nederlanders zijn ondervraagd naar hun houding tegenover integratie en de onderlinge verhoudingen binnen de Nederlandse samenleving.

In de zomer van 2001 onderzocht de Katholieke Universiteit Brabant (KUB) de houding van diverse etnische groepen en van autochtone Nederlanders tegenover de multiculturele samenleving (*Hoogsteder et al 2001*). De resultaten van deze enquête zijn vergelijkbaar met een soortgelijke enquête die in 1995 werd gehouden. Uit de enquête blijkt dat allochtonen zich steeds beter thuis voelen in Nederland. Zij voelen zich minder gediscrimineerd dan in 1995. Ten opzichte van 1995 zijn de persoonlijke racistische ervaringen van Marokkanen en Surinamers echter wel toegenomen. De helft van de allochtone respondenten gaf aan discriminatie te ervaren door de politie en bij het zoeken naar werk; in 1995 was dat respectievelijk 68% en 82%.

Driekwart van de ondervraagden was het afgelopen jaar niet persoonlijk geconfronteerd met racisme, een kwart wel. Dit racisme bestaat meestal uit beledigingen. Veertien procent van de Marokkanen rapporteerde ook bedreigingen en ruim tien procent van de Surinamers en Antillianen is in die periode geconfronteerd geweest met racistisch geweld. Autochtonen denken, volgens dit onderzoek, overigens dat allochtonen meer discriminatie ervaren dan door allochtonen zelf wordt aangegeven. Eens te meer blijkt ook dat de allochtoon niet bestaat. Er zijn grote verschillen tussen de diverse bevolkingsgroepen.

De uitkomsten van het onderzoek van de Katholieke Universiteit Brabant hebben volgens wetenschappers van de universiteit ook na de aanslagen van 11 september 2001 hun geldigheid niet verloren. Aangegeven wordt dat de enquête een heel langzame trend in de Nederlandse samenleving zichtbaar maakt, die zelfs niet door dit soort ongehoorde gebeurtenissen wordt beïnvloed. Onderdeel van die trend is dat autochtonen en allochtonen langzamerhand aan elkaar beginnen te wennen. De helft van de geënquêteerde allochtonen geeft wel aan dat de Nederlandse media naar hun mening een verkeerd beeld geven van allochtonen. Geen enkele allochtoon ziet zijn kinderen graag op een zwarte school. Allochtonen blijken voorts veel mildere standpunten aan te nemen ten aanzien van asielzoekers en illegalen dan autochtonen.

Op 11 september 2002 promoveerde Ronald Leeflang met een proefschrift naar de wederzijdse beeldvorming van Nederlanders en Turken in concentratiewijken in Tilburg en Rotterdam (*Leeflang 2002*). In de onderzochte buurt in Tilburg is sprake van een autochtone meerderheid en in Rotterdam is sprake van een allochtone meerderheid. In hun beeldvorming over Turken leggen Nederlanders andere accenten dan Turken in hun beeldvorming over Nederlanders. Nederlanders benadrukken de begrippen tolerantie en aanpassing, terwijl Turken de nadruk leggen op respect en acceptatie. Turken willen vooral geaccepteerd worden. Voor beide groepen geldt dat negatieve gevoelens meer hun beeldvorming bepalen dan hun opvattingen. Met name bij Nederlanders bepalen negatieve emoties sterker hun oordelen over Turken dan de mate van tolerantie die gezien hun opvattingen, aan hen moet worden toegeschreven. Negatieve beeldvorming wordt bij Nederlanders door andere factoren beïnvloed dan bij Turken. Nederlanders worden beïnvloed door de dreiging die zij ervaren voor hun lokale gemeenschap en hun contacten met Turken. Bij Turken zijn drie factoren van belang: problematische communicatie met Nederlanders, waargenomen dreiging en problematische ervaringen met Nederlanders.

Beide groepen vertonen dezelfde reacties als zij tot de numerieke minderheid behoren. Turken in Tilburgse concentratiewijken hebben dezelfde opvattingen als Nederlanders in de Rotterdamse concentratiewijken. Beide minderheidsgroepen hebben intensieve interetnische contacten. Maar zij zijn ook sterker ervan overtuigd dat de andere groep de sfeer in de wijk verpest.

Verschillen tussen allochtone en autochtone bevolkingsgroepen worden ook geconstateerd in andere onderzoeken. Zo is er het onderzoek uitgevoerd door NIPO in opdracht van het tijdschrift *Contrast* naar de opvattingen onder de Nederlandse bevolking over de integratie van allochtone Nederlanders (*Bodegraven 2002*). Resultaten van het onderzoek worden uitgesplitst naar vier bevolkingsgroepen: autochtone Nederlanders, Surinamers/Antillianen, Marokkanen en Turken. Er blijken grote verschillen te bestaan tussen allochtonen en autochtonen over hoe zij denken over de maatschappelijke integratie van allochtonen. Het verschil tussen autochtone Nederlanders aan de ene kant en Marokkanen en Turken aan de andere is het grootst. De Antillianen en Surinamers nemen een tussenpositie in. Zo werd gevraagd naar de mate waarin allochtonen zich moeten aanpassen aan de Nederlandse cultuur. Van de autochtone Nederlanders vindt 34 procent dat allochtone Nederlanders zich helemaal moeten aanpassen en 57 procent dat het grotendeels moet geschieden. Onder de Marokkanen vindt vijf procent dat allochtonen zich helemaal moeten aanpassen en onder Turken is dit 0 procent. Surinamers en Antillianen nemen weer een tussenpositie in. Wel vinden van de

Marokkanen 41 procent en van de Turken 48 procent dat men zich grotendeels moet aanpassen. Bijna driekwart van de autochtonen vindt dat allochtonen te weinig moeite doen om te integreren. Terwijl een duidelijke meerderheid van de allochtonen vindt dat zij wel veel doen om te integreren. Voor autochtone Nederlanders heeft integratie een andere betekenis dan voor allochtone Nederlanders. Autochtone Nederlanders beschouwen als belangrijkste voorwaarden voor integratie: het beheersen van de Nederlandse taal en aanpassing aan Nederlandse normen en waarden. Allochtone Nederlanders benadrukken voornamelijk het beheersen van de Nederlandse taal. Allochtonen zijn ook veel optimistischer dan autochtonen voor wat betreft de slaagkansen van de maatschappelijke integratie van allochtonen.

V - Conclusies

Uit de hierboven aangehaalde onderzoeken kunnen verschillende conclusies worden getrokken. Uit de lange termijn onderzoeken (*Becker 2003*) komt naar voren dat autochtone Nederlanders noch negatief noch positief oordelen over de aanwezigheid van buitenlanders maar dat wel met steeds meer nadruk wordt geëist dat migranten integreren. Ander onderzoek (*Verberk 1999*) laat zien dat de meeste Nederlanders negatieve vooroordelen hebben over allochtonen. Voor wat betreft het toelatingsbeleid vinden de meeste Nederlanders dat aan politieke vluchtelingen een kans moeten worden geven middels een soepele regeling. Voor wat betreft de toelating van migranten die om economische redenen of in het kader van gezinsvorming naar Nederland komen, worden strengere eisen gesteld (*Becker 2003*).

De aanslagen van 11 september hebben aanleiding gegeven tot een reeks van opinieonderzoeken. Uit deze onderzoeken komt naar voren dat veel Nederlanders een negatief beeld hebben over moslims in Nederland. Aan andere kant voelen veel moslims zich niet thuis in de Nederlandse samenleving.

Grootste kloof tussen autochtone en allochtone Nederlanders heeft betrekking op de integratie van migranten. Meeste autochtone Nederlanders vinden dat allochtone Nederlanders meer zouden moeten doen om te integreren (*Becker 2003*). Terwijl een meerderheid van allochtonen vindt dat zij wel veel doen om te integreren (*Bodegraven 2002*). Ook bestaan er verschillen in opvatting over de mate waarin allochtonen zouden moeten integreren. Autochtone Nederlanders vinden in overgrote meerderheid dat allochtone Nederlanders zich helemaal (34%) of grotendeels (57%) moeten aanpassen aan de Nederlandse cultuur (*Bodegraven 2002*). Bij allochtone Nederlanders zijn weinig voorstanders voor een totale aanpassing aan de Nederlandse cultuur. Wel vinden veel allochtone Nederlanders dat allochtonen zich grotendeels aan de Nederlandse cultuur moeten aanpassen. Ook zijn allochtonen veel optimistischer dan autochtonen voor wat betreft de slaagkansen van de integratie van allochtonen.

Rotterdam, september 2003
E.Nieuwenhuizen

Literatuur

J.Becker
Opvattingen over het beleid.
Uit: *De sociale staat van Nederland*. Den Haag: SCP, 2003

R.Bodegraven
Gescheiden werelden: De rol van normen en waarden bij integratie.
In: *Contrast* 5-12-2002

I.Esveldt en J. Traudes
Kijk op en contacten met buitenlanders: Immigratie, integratie en interactie.
Den Haag: Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid, 2001

M. Hoogsteder, S. Schalk-Soekar en F. van de Vijver
Allochtonen over Nederland(ers) in 2001: Onderzoek naar opvattingen van migrantengroepen in Nederland over de multiculturele samenleving.
Utrecht: Nederlands Centrum Buitenlanders, 2001

W. Knapper
Te wapen tegen enquêteterreur
In: *NRC Handelsblad* 27-09-2001

R.L.I. Leeflang
Ethnic stereotypes and interethnic relations: a comparative study of the emotions and prejudices of Dutch and Turkish residents of mixed neighbourhoods.
Proefschrift Universiteit van Tilburg, 2002

Onderzoeksresultaten 'Veiligheidsgevoel Turken en Marokkanen'
Nieuwegein: Foquz Etnomarketing, 2002

J.J.G. Schmeets
Meningen over buitenlanders: toestroom, integratie en beleid
Uit: *Allochtonen in Nederland 2000.*
Voorburg/Heerlen: CBS, 2000

G. T.M. Verberk
Attitudes towards ethnic minorities: conceptualizations, measurements and models.
Proefschrift Katholieke Universiteit Nijmegen, 1999